TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI Sınıf-9

OGM MATERYAL
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

KONU AHENK UNSURLARI

Şiirde ahenk, seslerin kulağa hoş gelmesiyle ortaya çıkan önemli bir kavramdır.

Başlıca ahenk unsurları şunlardır:

1. Ölçü (Vezin): Türk şiirinde üç tür ölçü kullanılmıştır: hece ölçüsü, aruz ölçüsü, serbest ölçü.

a. Hece Ölçüsü: Dizelerdeki hece sayılarının eşitliğine dayanan ölçüdür. Türk şiirinde en eski devirlerden beri kullanılagelen millî ölçüdür. İslamiyet Etkisindeki Dönem'de halk şiirinde hece ölçüsünün genellikle 7'li, 8'li ve 11'li kalıpları kullanılmıştır. Millî Edebiyat Dönemi'nde ve Cumhuriyet Dönemi'nde pek çok şair hece ölçüsünün farklı kalıplarıyla şiirler yazmıştır.

Durak: Hece ölçüsüyle yazılmış şiirlerde ölçü kalıpları içindeki durma yerleridir. Dizelerdeki duraklarda ahenk gereği kısa bir süre durulur. Duraklara dikkat edilmeksizin okunan şiir, beklenen etkiyi uyandırmaz. Her şiirin duraklı olması gibi bir zorunluluk yoktur. Durak; şiir okunurken belirlenir, ahenk gereği durulan yerler ayrılır, kelimeler bölünmez.

Şiirler ölçüye göre genellikle şu şekilde duraklara ayrılır:

4+3 (7'li), 4+4 (8'li), 5+3 (8'li); 4+4+3 (11'li), 6+5 (11'li); 7+7 (14'lü).

b. Aruz Ölçüsü: Dizelerdeki hecelerin açık (kısa) ve kapalı (uzun) oluşlarına dayanan ölçü türüdür. Ünlü ile biten heceler, açık olup (•) ile gösterilir. Ünsüzle veya uzun ünlüyle biten heceler ise kapalı olup (—) ile gösterilir. Son hece daima kapalı kabul edilir.

Aruz ölçüsü, Arap edebiyatında doğmuş; oradan İran edebiyatına, İran edebiyatından da Türk edebiyatına geçmiştir. Divan, Servetifünun ve Fecriati şiirinde aruz ölçüsü kullanılmıştır. Tanzimat şiirinde ağırlıklı olarak kullanılan aruz, Cumhuriyet Dönemi'nde çok az sayıda örnekte karşımıza çıkmaktadır.

c. Serbest Ölçü: Dizelerdeki hece sayılarının eşitliği, hecelerin açık-kapalı olması gibi kurallara bağlı kalınmayan ölçü çeşididir. Serbest ölçünün kullanıldığı şiirlerde ahenk; vurgu, tonlama, aliterasyon ve asonans gibi unsurlarla sağlanır.

2. Redif: Dize sonlarında tekrarlanan, aynı harflerden oluşan, aynı görev ve anlamdaki ekler, kelimeler ve kelime gruplarıdır.

3. Kafiye (Uyak): Şiirde iki veya daha çok dize arasındaki farklı anlam ve görevdeki seslerin, kelimelerin benzerliğidir. Kafiye genellikle dize sonlarında ve kelimelerin köklerinde aranır. Yarım, tam, zengin ve cinaslı kafiye olmak üzere dörde ayrılır.

Kafiye Düzeni: Kafiyelerin diziliş özelliğine kafiye düzeni (kafiye şeması / kafiye örgüsü) denir. Kafiye düzeni belirlenirken birbiriyle kafiyeli dizeler aynı sesle gösterilir.

4. Asonans: Dizelerde aynı ünlülerin ahenk sağlayacak şekilde sıkça tekrarlanmasıdır.

5. Aliterasyon: Dizelerde aynı ünsüzlerin ahenk sağlayacak şekilde sıkça tekrarlanmasıdır.

6. Nakarat: Şiiri oluşturan bölümlerin (üçlük, dörtlük vb.) her birinin sonunda aynen tekrarlanan dizelerdir.

7. Kelime ve Kelime Gruplarının Tekrarı: Şiirde ahengi sağlamak için kelimelerin ve kelime gruplarının tekrarlanmasıdır.

8. Ses Akışı: Şiir okunurken seslerin içeriği yansıtacak şekilde vurgu ve tonlama yapılarak çıkarılmasıdır.

KONULARINA GÖRE ŞİİR TÜRLERİ

Lirik Şiir: Aşk, tabiat, özlem, gurbet, vatan, din, ölüm gibi konularda duyguların dile getirildiği, coşkulu bir anlatımın kullanıldığı şiirlerdir. Adını Eski Yunan'da şairlerin şiirlerini söylerken kullandıkları "lir" adı verilen müzik aletinden almıştır. Türk edebiyatında koşma, semai, varsağı, ağıt, mersiye, ilahi, münacat gibi nazım şekilleri ve türleri lirik şiire örnektir.

Epik Şiir: Savaş ve kahramanlık konularını coşkulu bir anlatımla işleyen şiirlerdir. Destanlar epik şiir türündedir. Epik kelimesi Yunanca destan anlamına gelen "epope" kelimesinden gelmiştir. Halk edebiyatında koçaklama, destan, varsağı gibi nazım biçimleri ve türleri epik özellikler göstermektedir.

Satirik Şiir: Kişilerin ve toplumun aksayan yönlerini eleştirel şekilde ele alan şiirlerdir. Kişi, olay ya da durumlar; iğneleyici sözlerle, alaylı ifadelerle eleştirilir. Satirik şiir; halk edebiyatında taşlama, divan edebiyatında hicviye (hiciv), Batı etkisindeki Türk edebiyatında ise yergi adını almıştır.

Didaktik Şiir: Bir düşünceyi aktarmak veya belli bir konuda öğüt, bilgi, ders vermek amacıyla öğretici nitelikte yazılan şiir türüdür. Didaktik kelimesi Yunanca öğretici anlamına gelen "didaktios" kelimesine dayanmaktadır. Daha çok dinî, ahlaki, felsefi, sosyal konularda yazılır. Manzum hikâyeler, fabllar didaktik özellik gösterir.

Pastoral Şiir: Tabiat güzelliklerini, kır ve çoban hayatını anlatan şiir türüdür. Pastoral kelimesi Latince "çobanlara ilişkin" anlamına gelen "pastoralis" kelimesine dayanmaktadır. Pastoral şiir; süsten uzak, sade bir dille yazılır.

SORULAR

SORU 1:

Yaş otuz beş! Yolun yarısı eder.
Dante gibi ortasındayız ömrün.
Delikanlı çağımızdaki cevher,
Yalvarmak, yakarmak nafile bugün,
Gözünün yaşına bakmadan gider.

Bu dizelerin ahenk özellikleri ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Kafiye örgüsü ababa şeklindedir.
B) Hece ölçüsüyle yazılmıştır.
C) Tam kafiye kullanılmıştır.
D) Durak düzeni 4+4+3'tür.
E) Kelime tekrarına yer verilmemiştir.

Cevap: D

SORU 2:

Gün doğarken yıldızlar
Söner de belli olmaz
Hayal içinde dünya
Döner de belli olmaz
Döner de belli olmaz

Bu dizede aşağıdaki ahenk unsurlarından hangisi yoktur?

A) Ölçü B) Durak C) Kafiye D) Redif E) Nakarat

Cevap: B

SORU 3:

Şiirde her şeyden evvel önemli olan kelimenin manası değil, cümledeki telaffuz kıymetidir. Şairin hedefi her kelimenin cümledeki yerini, diğer kelimelerle kurduğu temas ve meydana gelen esrarengiz uyumla beliren tatlı, gizli, havai ve haşin sese göre tayin etmek olmalıdır. Bu müzikal dalgalanmalar hem eserin anlam sınırını genişletir hem de şiirin sesinin dinleyiciye/okuyucuya daha iyi dokunmasını sağlar.

Bu parçada şiirin hangi özelliği vurgulanmaktadır?

A) Ahenk B) Konu C) Üslup
D) Gerçeklik E) Gelenek

Cevap: A